

Blad

December 2022

71

Uitgave van KNNV afdeling Alkmaar – Den Helder
en IVN Noord-Kennemerland

**Alledaagse
vlinders**

**Vlinderen op een
kapvlakte**

**De dikke en de
dunne**

Inhoud Blad

Sporadisch	3
De escargot	4
In memoriam Frits Dijkhof	5
Gemeen (22)	5
Egelgalwesp heeft goed jaar	6
Terugblik op IVN-NKL, cursus Natuurfotografie	7
Ruud Costers	8
Paddenstoelendag 9 oktober 2022	10
750 jaar Munnikenweg	12
Alledaagse vlinders	13
Sallandse Heuvelrug, een zure bedoening	14
Vlinderen op een kapvlakte	17
Over slakken gesproken	21
Jaarlijkse zomerweek, een ontdekkingsreis in eigen land	22
Opmerkelijk	24
De dikke en de dunne	25
Agenda	26
Lezex, activiteiten Den Helder	27
Maandelijks IVN wandelactiviteiten en excursies	29
KNNV-IVN dinsdag – en woensdaggroepen	30
Gegevens KNNV – en IVN werkgroepen	31
Nieuwe leden IVN en KNNV	
Achterblad	32

Blad is een gezamenlijke uitgave van KNNV afd. Alkmaar – Den Helder en IVN Noord-Kennemerland. ISSN 2210/416X

Redactie:

Ger Augustus   hoofdredacteur 072 5622259 06 40940692
Marjolein Boersma
Evert Maarschall
Wim de Groot
René Glas
Keat Kho (vormgeving, keatkho@gmail.com)

Uiterste inzenddatum voor Blad nr 72: 15 januari 2023.

Te late inzendingen worden mogelijk niet geplaatst!

Tekst aanleveren als **Word** document. **PDF** bestanden worden **niet geplaatst**. **Maximale** lengte circa **1000** woorden. **Langere verhalen** alleen na overleg met de redactie.

Foto's **altijd apart** als jpg bestand opsturen (lieft meer dan 1.0 Mb). Geef ze een **naam** die als ondertitel gebruikt kan worden. Tenzij anders vermeld, zijn de foto's van de auteur.

Alles naar: redactiebladivnknnv@gmail.com

De redactie behoudt zich het recht voor stukken in te korten, te redigeren (bij ingrijpende veranderingen in overleg met de auteur) of te weigeren.

Evert Maarschall stopt als redactielid om gezondheidsredenen.

Foto voorblad: Keat Kho
Vliegenzwam - Amanita muscaria

SPORADISCH

Paddenstoelenexcursie KNNV,
Noorderstraat, Bakkum

Toevallig die ene, uit al die mogelijkheden zijn toevluchtsoord gekozen uit sporen die van overal hadden kunnen komen, meegenomen door de lucht. Bezwangerd tot een vrucht, het mycelium diep weggedoken. Hier te staan pontificaal.

Sporadisch, bijzonder, bisschopsmuts van naam. Hiernaar uitgekeken toen hij hier uitgeweken van zijn bestaansrecht wist. Ooit vele jaren uitgestorven gewaand nu in vol ornaat getoond. In zijn voorkomen bijna ridicuul. Clownesk.

Pompeus, een slappe hoed. Waarmee hij zich terdege pronkt, waarmee het duin op zijn waarde kan geschat omdat dit hem nieuwe kansen verschaft. Op goed geluk, uit al die kansen die ene, maar zichtbaar voor het oog hoe uniek dan ook.

Elbert Gonggrijp,
Egmond aan den Hoef,
zondag 21 november 2021

Foto: Wim de Groot, Bisschopsmuts

DE ESCARGOT

Ger Augustus

Ik heb ze gegeten. Ik weet wat ik gegeten heb. Toen wist ik niet hoe ze in levende lijve er uitzagen. Dat weet ik nu toch al weer heel wat jaren. Ze vallen goed op in de natuur. Ze zijn absoluut niet snel. Er zal maar een enkele liefhebber zijn. Als ik vertel dat het over de wijngaardslak gaat, gaat er bij menig een een zucht van verlichting op. Het is geen naaktslak; het is een grote huisjesslak die in Nederland voortkruipt!

Door de grootte en de kleur is de wijngaardslak (*Helix pomatia*) gemakkelijk te herkennen. De slak houdt wel van warmte in kalkrijke gebieden. De wijngaardslak heeft een bleek oranjebruine tot grijze lichaamskleur. Het lichaam van alle landslakken is voortdurend bedekt met een laagje slijm. De huid scheidt veel slijm af als de slak wordt aangevallen. Zo houdt de slak roofdieren op afstand. Het slijm wordt ook gebruikt voor de voortbeweging. Dat slijm is niet giftig. Het slijm komt uit de slijmklieren, grote wrachtige bulten op de huid. Deze bulten zijn zichtbaar als de lichtere vlekjes op de huid van de slak. Kalkklieren op de huid zijn minder talrijk.

De huid is een belangrijk zintuiglijk orgaan om veranderingen in de omgeving waar te nemen. Het is van levensbelang om temperatuur en vochtigheid te kunnen bepalen, omdat de slak een waterig lichaam heeft. Zo'n lichaam kan gemakkelijk uitdrogen bij warm en droog weer.

Nu moeten we het ook nog hebben over de slakkengang. De maximale snelheid is 4,8 meter per uur. Wanneer

je de wijngaardslak op een glasplaat zet kun je zien hoe de slak voortbeweegt. Je moet de glasplaat wel meenemen naar Zuid-Kennemerland. De slak mee naar Noord-Kennemerland brengen is misschien een optie tot aan de kalkgrens waar het kalkrijke zand plaats maakt voor kalkarm zand.

De wijngaardslak is meerderjarig. In deze winterperiode geniet de slak van een winterslaap. Met de voet heeft de wijngaardslak een holletje gegraven, waarbij het huisje wordt gebruikt om de grond te verzetten. De slak overwintert met de ingang van het huisje naar boven. Die ingang wordt wel dicht gemetseld. De grondstof voor het dekseltje is kalkachtig. Het huisje wordt niet luchtdicht afgesloten. Zuurstof is en blijft welkom!

Voor de mond liggen flapachtige structuren om geuren op de bodem waar te nemen en voedsel te proeven. Deze mondtasters kunnen niet worden teruggetrokken. Dat kunnen de langere uitsteeksels, antennes of tasters, wel. De slak gebruikt zijn raspende monddelen om laagjes van het voedsel te schaven. Dat zijn kleine verhoornde tandjes, zo'n 20 tot 25 duizend in het totaal!

De wijngaardslak verplaatst zich dus maar langzaam, waardoor het zoeken naar een partner ook niet al te snel gaat. Maar slakken hebben zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsorganen. Als twee wijngaardslakken elkaar tegenkomen kunnen ze elkaar bevruchten. Mooi om te zien is de eerste stap van de paring: de slakken

omstrengelen elkaar, de koppen worden omhoog gestoken en de slakken tasten elkaar met de tentakels af.

In Nederland wordt de wijngaardslak beschermd door de Flora- en faunawet. Dit betekent ook dat slakkenhuisjes niet mogen worden verzameld

IN MEMORIAM FRITS DIJKHOF

(11 JUNI 1937 – 28 AUGUSTUS 2022)

Irene Voorberg

In augustus overleed ons erelid en voormalig bestuurslid Frits Dijkhof. Voor velen heel onverwacht, maar voor een aantal van ons was het geen verrassing. Al eerder had Frits besloten om op een zelf te bepalen moment, samen met zijn geliefde Mien, afscheid te nemen van het leven.

Ik kende Frits als buurman toen hij aan de Molenstraat in Bergen woonde, waar hij zijn fotostudio had. Met veel passie maakte hij portret- en architectuurfoto's.

Na zijn pensioen is hij de opleiding voor natuurgids gaan doen en zoals met alles wat hij deed, zette hij zich ook daarvoor volledig in.

Na de zondagmiddag openstelling van Parnassia, waar wel erg weinig bezoek kwam, mocht het IVN-NKL de

werkschuur 'de Uilenvanger' van PWN gebruiken, gelegen op een prachtige plek in de duinen. Dit was voor Frits de mooiste tijd bij het IVN-NKL.

Hij regelde er van alles, organiseerde de vlinder- en paddenstoelendagen, deed samen met Mien de administratie en bakte appeltaart en tosti's voor de bezoekers die dit zeer waardeerden. Dit natuurlijk samen met een groot aantal IVN-ers. Het was een prachtige plek voor Frits.

Maar ook aan deze plek kwam een eind en er werd verhuisd naar de nieuwgebouwde Schaapskooi. Deze werd gedeeld met de schaapherder en haar schapen.

Hij was de maker van de soep en was steeds op de achtergrond actief.

Ook hier regelde Frits de administratie, beheerde het winkeltje en maakte de roosters voor de vrijwilligers die op de zondagmiddag in de educatieruimte informatie gaven.

Het bleek een onrustige tijd voor Frits en toen PWN de Schaapskooi zelf in gebruik nam, nam hij afscheid.

Zijn liefde voor de natuur bleef en hij stuurde Ben van Wees en mij vaak foto's van natuurmomenten. Hij noemde die zelf een 'ogen blikje'.

Ik ben zeker niet volledig met wat Frits betekend heeft binnen het IVN-NKL, maar weet wel dat we hem en Mien zullen missen.

GEMEEN (22)

Test je soortenkennis met het op naam brengen van de afgebeelde soorten. De namen hebben iets gemeen. Met het herkennen van twee soorten heb je een overeenkomst die kan helpen met het op naam brengen van een mogelijk lastiger derde soort. De volledige oplossing bestaat uit de drie soortnamen én hun gemeenschap. Mijn foto's zijn in Noord-Holland boven het Noordzeekanaal gemaakt. Wil je uiterlijk 10 januari je oplossing mailen naar ruudcosters27@gmail.com ?

Dat een aantal vaste inzenders verstek liet gaan, tekent de moeilijkheidsgraad van Gemeen 21. Alleen Mart van Zweden, Michel Ruhland, Rina Klous & Jacos Jes, Freek Kalsbeek, Jan Verkaik, Marja Apeldoorn, Tom Damm en Joop de Wit vonden de volledige oplossing. Zij verdienen derhalve een pluim! Het ging om **hondshaai**(eikapsels), grote **vossenstaart** en **bijenwolf** met de overeenkomst **hondachtigen**. Succes bij het vinden van de oplossing van de nieuwe opgave!
Ruud Costers

foto 1

foto 2

foto 3

EGELGALWESP HEEFT GOED JAAR

Pieter Korstanje

Tijdens een paddenstoelenexcursie op het veelzijdig landgoed Elswout in Overveen vonden we een aantal opvallende gallen onder een eikenboom. Het bleek om gallen van de egelgalwesp - *Andricus grossulariae* - te gaan. De fraai gevormde gallen doen inderdaad wat aan kleine egeltjes denken.

In het boek Plantengallen van Arnold Grosscurt is meer te lezen over de levenswijze van de egelgalwesp. Zo blijkt hij twee generaties te hebben. Er is een generatie die zich geslachtelijk voortplant en een generatie die zich ongeslachtelijk voortplant. De gallen die wij vonden waren van de ongeslachtelijke generatie. De gallen worden dan gevormd op de napjes van de eikels van zomereik, wintereik en donzige eik. Grosscurt spreekt over veelkamerige, pruikvormige gallen. Deze omsluiten de onrijpe eikel vaak helemaal. De eikel blijft door de aantasting klein.

In het voorjaar veroorzaakt de seksuele generatie gallen op de mannelijke katjes van de moseik. Deze gallen zien er anders uit. Ze zijn niet pruike (of egel-)vormig, maar zijn klein en rond. Soms wordt het stengeltje van het katje ook verhard, waardoor de gallen langer aan een de boom blijven hangen. Ik bleek vorig jaar zo'n trosje gallen op de foto te hebben gezet in een moseikenbosje in het Noordhollands Duinreservaat. Zo'n galwesp maakt het voor zichzelf wel moeilijk door afhankelijk te zijn van verschillende boomsoorten. Daarom staat hij waarschijnlijk ook als zeldzaam te boek.

De gallen van de egelgalwesp werden dit jaar op meer plekken gevonden. Het verspreidingskaartje op Waarneming.nl laat voor 2022 zelfs meer dan vier keer zoveel waarnemingen zien dan het jaar ervoor. *Zo blijft de natuur altijd weer boeien!*

Egelgalwesp

Andricus grossulariae (Linné, 1758)

Waar waarnemen? | Waarnemen | Waarnemen | Waarnemen

Verspreidingskaart

TERUGBLIK OP IVN-NKL CURSUS NATUURFOTOGRAFIE

Walter Swagemakers

In de maand juni heeft de door IVN-NKL georganiseerde cursus Natuurfotografie plaatsgevonden. De cursus werd gegeven door Rob Liefveld, fotograaf en tevens IVN-lid. Meer informatie over Rob en zijn (landschaps)fotografie vind je op zijn website: <https://robliefveld.nl>. De cursus bestond uit drie zaterdagochtenden en werd in Parnassia (Bergen aan Zee) en de aangrenzende heemtuin gegeven.

De cursus stond open voor iedereen met interesse in digitale natuurfotografie. Omdat er qua voorkennis geen eisen aan de deelnemers werden gesteld, varieerde het niveau van de deelnemers van beginners tot gevorderden. Verder stond het iedereen vrij zijn eigen camera mee te nemen. Zo waren er deelnemers met een geavanceerde digitale camera, maar ook met een mobiele telefoon. De cursus bestond uit drie delen: theorie, praktijk en evaluatie.

Uitgangspunt was dat de deelnemers zelf konden aangeven waar ze hulp bij nodig hadden. Zo gaf Rob de cursisten inzicht in hoe de instellingen van sluitertijd, diafragma en witbalans het beeld bepalen. Daarnaast gaf hij praktische tips en voorbeelden van composities. De cursisten ervoeren deze interactieve en gerichte aanpak als zeer prettig en leerzaam.

Voor komend jaar wordt overwogen om een cursus te geven waar het landschap centraal staat.

De heemtuin met zijn rijke vegetatie was voor de cursisten een uitgelezen oefengebied. Rob adviseerde ter plekke over o.a. scherptediepte, licht en camerapositie. In Parnassia werden de door de cursisten gemaakte foto's op het grote scherm geprojecteerd en met elkaar besproken. Vervolgens ging Rob verder in op de invloed die de gekozen instellingen en camerapositie op het uiteindelijke beeld hebben. Door ervaringen uit te wisselen leerden de deelnemers ook van elkaar. Na afloop van de cursus hadden de deelnemers veel inspiratie opgedaan en was het voor hen makkelijker geworden om de gewenste foto's te maken.

In deze cursus lag het accent vooral op het fotograferen van bloemen, struiken en bomen.

Foto: Rob Liefveld

RUUD COSTERS

Wim de Groot

Wie is Ruud Costers, de schrijver achter de in ons BLAD al jaren lopende rubriek "Gemeen" en sinds kort ook de serie "Alledaagse vlinders"? Dat is de vraag die bij een van de laatste redactievergaderingen aan de orde kwam. Aangezien veel van onze leden de schrijver van deze stukken niet persoonlijk kennen leek het ons een goed idee om eens wat nader met hem kennis te maken.

Ruud (73 jaar), geboren in Haarlem, heeft in zijn werkzame leven een burgerfunctie bij Defensie vervuld, eerst als maritiem analist bij de Marine Inlichtingen Dienst in Amsterdam en vervolgens in diverse functies bij de Militaire Inlichtingen Dienst elders. In 1974 kon hij vanuit Haarlem een marinewoning in Petten betrekken. Hij raakte steeds meer geïnteresseerd in de prachtige omgeving en vanaf die tijd houdt hij een uitgebreid archief bij van zijn vogelwaarnemingen en artikelen uit diverse natuurtijdschriften. Als lid van de VWG Tringa (Schagen) begon hij zelf ook artikelen te schrijven. Inmiddels zijn er honderden artikelen van hem verschenen in diverse natuurtijdschriften. In 1987 was hij een van de oprichters van de natuurvereniging "de Windbreker" (Petten) waar hij in de redactie belandde en later ook voorzitter werd.

Na jarenlang actief te zijn geweest in deze vereniging heeft hij door een min of meer "gedwongen" verhuizing in 1998 vanwege zijn werk bij de marine hiervan afscheid moeten nemen.

Inmiddels woont hij alweer jaren in Noord-Holland, na een aantal verhuizingen nu in Callantsoog. Hij is lid van de VWG Alkmaar e.o. en sinds 2013 ook van onze KNNV-afdeling.

Na zijn pensioen kreeg hij ook tijd om zich in andere fauna- en floragroepen dan vogels en vlinders te verdiepen. Een decenniumlang heeft hij elf keer een maand in Goa (India) doorgebracht en daar vooral naar vogels gekeken.

Waar houdt hij zich momenteel zoal mee bezig? Aan de onderstaande opsomming te zien een heleboel!

Hij maakt vrijwel dagelijks een natuurwandeling van gemiddeld tweeënhalf uur ergens tussen Callantsoog en Castricum (waarnemingen met foto's worden ingevoerd op waarneming.nl).

Eén keer in de maand organiseert hij voor een vaste groep van natuurvrienden een excursie.

Regelmatig neemt hij deel aan de KNNV woensdag-excursie.

Voor de Kleine Alk (periodiek van VWG Alkmaar e.o.) schrijft hij een vaste rubriek 'Wetenswaardig?' en regelmatig een losstaand artikel.

Ruud houdt zijn literatuur goed bij en leest zo'n twaalf natuurtijdschriften.

Gemiddeld twee per week stuurt hij een e-mail 'Raakgeschoten' met een eigen foto en korte begeleidende tekst aan een grote groep natuurvrienden en plaatst hij bijna iedere dag een natuurfoto op zijn Instagram-account (raakgeschoten_ruudcosters).

Last but not least: voor BLAD schrijft hij de vaste rubrieken Gemeen en Alledaagse Vlinders.

Kortom, een echt "natuurmens" die ook anderen graag op zijn pad meeneemt.

IN DE BIBLIOTHEEK

Hanneke Dam

Titel: De geur van het bos
Auteur: Rob Bijlsma

'Vogelaars weten weinig over vogels'
De auteur is zijn hele leven al bezig met vogels en houdt over veel soorten en verschijnselen al tientallen jaren gegevens bij. En wie zich in vogels verdiept, verdiept zich ook in hun voedsel en in hun leefwereld. Sommige stukjes in zijn boek zijn in ruwe vorm eerder gepubliceerd. Bijlsma heeft die teksten en nieuwe verhalen mooi aan elkaar geschreven, zodat ze een geheel vormen dat meer is dan de som der delen.

Titel: Zakgids Stoeplanten
Redactie: Hortus Botanicus Leiden, Nina van den Ban, Hanneke Jelles

In dit boek staan 104 planten die u in de stad kunt vinden. Gewoon op de stoep, tegen de huizen, bij een lantarenpaal. Met een dagelijks wandelingetje in uw eigen omgeving komt u er al heel wat tegen. Heeft u iets nieuws ontdekt, dan vindt u de naam en foto met meer informatie in deze Zakgids Stoeplanten.

Titel: Vogels en hun veren
Auteur: Marc Duquet en Sébastien Reeber

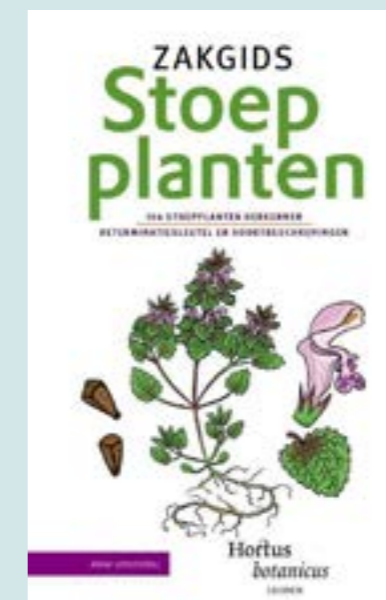
Het boek geeft een duidelijke, grondige beschrijving (met mooie illustraties) van het verenkleed: de structuur en de naamgeving van veren, en het belang van de rui. Aan de hand van voorbeelden komen de rui-strategieën aan bod. Dit is van belang bij de herkenning van de soort, het bepalen van de leeftijd

en het onderscheiden van gelijkende soorten.

Titel: Bewust de natuur in
Auteur: Albert Andriessse, Dirk Barendregt en Adriaan Bontje

Deze publicatie is gemaakt als eindopdracht van de IVN-natuurgidsencursus Noord-Kennemerland 2007-2008. De auteurs beschrijven de mogelijke ongemakken voor de mens bij het buitenzijn: welke lichamelijke klachten, welke oorzaken en welke behandelingen komen er voor? Ook staan er praktische tips in voor de gids al die ongemakken te vermijden.

Voor leden van het IVN Noord-Kennemerland en KNNV Alkmaar-Den Helder is het mogelijk boeken van de KNNV uitgeverij met 10% korting te kopen bij boekhandel Van der Meulen in de Langestraat te Alkmaar. Je hoeft bij het afrekenen alleen maar te melden dat je lid bent van het IVN of de KNNV.

Paddenstoelendag 9 oktober 2022

Henk Groenewegen

beleef de natuur!

Dit najaar kwam een overweldigend aantal paddenstoelen boven de grond. Hoewel paddenstoelen het hele jaar aanwezig kunnen zijn, is het najaar meestal toch het hoogtepunt. Herfst en paddenstoelen horen bij elkaar. De omstandigheden op zondag 9 oktober waren dan ook ideaal voor een prachtige paddenstoelendag bij het bezoekerscentrum de Schaapskooi van PWN in Bergen. Aan het begin van de toegang naar het schaapskooi-terrein stonden twee manshoge, natuurgetroouw beschilderde houten paddenstoelen als blikvangers. Na een frisse start werd het een mooie zonnige dag met heel veel bezoekers. Twee cursisten van de natuurgidsenopleiding deden hun snuffelstage tijdens deze dag voor het publiek en telden op drie momenten het aantal bezoekers. De schattingen zijn dat er over de hele dag genomen ruim meer dan 500 mensen zijn geweest.

Er was dan ook van alles te doen rondom de paddenstoel en de herfst. Een terugkerend hoogtepunt van deze dag voor het publiek is natuurlijk de prachtige paddenstoelentafel die door medewerkers van PWN wordt opgesteld. Op de mooi met groen en mos aangeklede tafel stond een grote variëteit aan paddenstoelen, met de namen van de soorten erbij vermeld. Er waren paddenstoelendeskundigen aanwezig om vragen te beantwoorden. Tegenover de paddenstoelentafel konden de minuscule sporen van zwammen onder de microscoop worden bestudeerd en werd uitleg gegeven over de voortplanting van de paddenstoel. In een van de kramen lagen stronken

hout met daarop verschillende soorten houtzwammen.

Op meerdere tijdstippen vertrokken excursies onder leiding van IVN-gidsen de duinen in om paddenstoelen in hun natuurlijke omgeving te laten zien. Daar werd verteld hoe belangrijk de schimmeldraden diep onder de grond zijn voor een gezond en natuurlijk planten- en bomenleven. Veel padden-

stoelen vormen de 'vruchten' van de zogenoemde mycorrhiza, schimmels die in een hecht verband (symbiose) met planten en bomen leven. Bomen en schimmels zijn op die manier in hun natuurlijk bestaan van elkaar afhankelijk. Daarnaast zien we in het bos natuurlijk ook veel zwammen op dood hout. Dat zijn paddenstoelen die helpen met het opruimen

van het organisch materiaal: de saprophyten. En dan zijn er de paddenstoelen die levende bomen aantasten, de parasitaire zwammen, die uiteindelijk tot de dood van de aangetaste boom kunnen leiden. Tijdens de wandelingen kwam natuurlijk ook de vraag op naar de eetbaarheid of juist giftigheid van paddenstoelen. Dat kan variëren van het zeer smakelijke eekhoortjesbrood tot de dodelijk giftige Groene

knolamaniet. Er was veel belangstelling voor deze wandelingen en mensen kwamen enthousiast terug.

Ook voor de kinderactiviteiten was er een enorme belangstelling. De kleintjes konden zich laten schminken en er verschenen hele leuke, bontgekleurde paddenstoelen op de wangjes. Zelf geboetseerde paddenstoelen op een stukje hout werden eveneens in allerlei kleuren geschilderd waarbij de roodmet-witte-stippen vliegenschwam toch wel het populairst was. Met figuurzaagjes werden de meest fantasievolle vormen van paddenstoelen gezaagd. Het timmeren van vogelhuisjes was zo populair dat voor het einde van de dag al het houtmateriaal op was. Op een rustig plekje, een eindje van het traditionele heksenvuur met soep, luisterden de kleine kinderen geboeid naar het voorlezen van mooie verhalen over kabouters en paddenstoelen.

Het thema paddenstoelen en herfst leent zich natuurlijk voor meerdere dingen. Zo werd een van de aanwezige kraampjes gebruikt door een houtdraaier die naast een berg krullen houten paddenstoeltjes in verschillende vormen en maten tevoorschijn toverde. In een andere kraam kwam het thema herfst in allerlei vilten en stoffen vormen terug. De spinnen in een aquarium leverden leuke gesprekken op. Een kraampje met koeken, pizza en drankjes deed goede zaken. Ook de bezoekersruimte van de Schaapskooi werd druk bezocht.

Dankzij de enorme inzet van veel IVN-vrijwilligers en de betrokken medewerkers van PWN kunnen we spreken van een heel succesvolle, feestelijke Paddenstoelendag. Het was ook een weerzien voor veel mensen (IVN-lid of niet) tijdens een mooie herfstdag na de paar jaar waarin alles op een heel laag pitje stond door de coronapandemie. Een naam mag wel genoemd worden: de enthousiaste en energieke coördinatie van Irene Voorberg in de voorbereidingen droeg enorm bij aan het succes.

750 JAAR MUNNIKENWEG

Wilbert Kerkhof

EINDELIJK MARMERGRONDELS IN DE OUDORPERPOLDER

In 2022 is het 750 jaar geleden dat de Munnikenweg in opdracht van Floris V werd verbreed. Om het jubileumjaar van deze vroege verbinding tussen Kennemerland en West-Friesland op te luisteren zijn er verschillende activiteiten voor de omwonenden georganiseerd. Onder andere werden op 23 september in samenwerking met de Stichting Oudorperhout drie natuurexcursies gegeven. Tijdens deze wandelingen in het gebied konden regelmatige bezoekers uit de buurt kennismaken met de vaak verborgen levensvormen in de polder. Bij de zoektocht naar het onderwaterleven bleek dat niet alleen de mens gebruik maakt van de verbeteringen in de infrastructuur. In de directe nabijheid van de historische, sinds 2017 monumentale, kasseienstrook werden enkele soorten gevonden die profiteren van de begeleidende sloten ter plaatse.

Een garnaalachtige vangst bleek bij nadere beschouwing het jonge stadium te zijn van de rode Amerikaanse rivierkreeft *Procambarus clarkii*. Deze uit de Verenigde Staten afkomstige kreeft werd in Nederland voor het eerst in 1985 aangetroffen in het oppervlaktewater van Den Haag. De vangst was in de nabijheid van een restaurant, waarvan later duidelijk werd dat die korte tijd eerder een partij van die dieren vrijgelaten had. Tussen 2005 en 2020 is het aantal uurhokken (5x5 km.) waarin de soort gevonden is vertienvoudigd van 26 naar 276. Waarschijnlijk worden nog steeds dieren verhandeld en versleept

door de mens, waardoor het aantal nieuwe vestigingsplekken nog toeneemt. Ook rond Alkmaar is de soort op veel plaatsen present. Het netwerk van vaarten en sloten biedt deze rivierkreeft een prima leefomgeving. De waterrijke omgeving van de Munnikenweg is dus ook zo'n geschikte plek.

Tijdens de excursie werden ook 4 verschillende libellenlarven gevangen. Het ging om twee juffers (*zygotera*) en twee echte libellen (*anisoptera*). Bij deze laatste groep konden de soorten bepaald worden, de viervlek, *Libellula quadrimaculatus*, en de vroege glazenmaker, *Aeshna isocetes*. De viervlek is al lange tijd een van de vliegende polderbewoners waarvan de jeugd zich onder water afspeelt. De vroege glazenmaker is een fraaie roestbruine libel met opvallende groene ogen. In de libellenatlas van 2002 stonden nog geen waarnemingen ten noorden van het Noordzeekanaal. Beter waterkwaliteit en een iets warmer klimaat hebben ertoe bijgedragen dat het deze libel nu voor de wind gaat. Ook in de Oudorperpolder is ze iedere zomer vliegend langs de rietkragen te bewonderen. Bij de vangst tijdens de excursie was in het meegenomen cuvet goed te zien dat de bekende bruine kleur van het lijf en de groenige ogen ook al bij de larve aanwezig zijn.

Bij het onderzoek naar waterbeestjes kwamen ook twee kleine vissen boven water. Na bestudering van de vinnen bleek het te gaan om marm grondel, *Proterorhinus semilunaris*. Deze grondel komt oorspronkelijk voor in het Donau-gebied en de rivierdelta's rond de Zwarte Zee. Na ingebruikname van het Main-Donaukanaal in 1992 konden een aantal vissoorten het stroomgebied van de Rijn bereiken. De marm grondel is, via deze verbeterde infrastructuur, in 2002 in Nederland terechtgekomen.

Daarna heeft het dus nog wel 20 jaar geduurd voordat ze in de Oudorperpolder verschenen. Ter vergoelijking van deze wat trage uitbreiding kan aangevoerd worden dat ze op het eerste stuk in de Rijn de stroom altijd mee hadden. Terwijl Floris de vijfde in vroeger eeuwen met veel moeite na jaren van strijd wat kilometers op wist te schuiven naar West-Friesland, bezetten kleine Oost-Europese visjes stiekem en stil in korte tijd bijna alle Noord-Hollandse wateren. Natuurkracht blijft een intrigerend fenomeen.

vroege glazenmaker

marm grondel 1

marm grondel 2

rode Amerikaanse rivierkreeft

rode Amerikaanse rivierkreeft larve

ALLEDAAGSE VLINDERS

– deel 4 – **KLEINE VUURVLINDER** (*Lycaena phlaeas*)

(10 wetenswaardigheden over een alledaagse soort, welke daardoor met andere ogen bekeken kan worden)

Verzameld door Ruud Costers (ruudcosters27@gmail.com)

1. De vliegtijd is in maximaal drie generaties. De derde generatie telt verreweg het grootste aantal vlinders. Zo telde ik op de Zijperdijk in Petten in 1997 op 26 en 31 augustus en op 14 september 91, 89 en 79 stuks, vooral foeragerend op struikhei. Een telling van Bert Oving in de Amsterdamse Waterleidingduinen op 20 september 2008 leverde 1533 exemplaren op.
2. Alleen de vlinders van de tweede (zomer-)generatie zijn groter, donkerder bestoven en doffer en hebben soms kleine staartpuntjes.
3. De bekende variatie '*L p forma caeruleopunctata*' vertoont langs de onderrand van de vleugel een aantal hemelsblauwe vlekjes. Deze komt vooral bij de derde generatie voor. Minder vaak komt de '*forma schmidtii*' voor die een crème/witte in plaats van een rood/oranje ondergrond toont. Barend Lempke publiceerde in 1954 een artikel waarin hij liefst 40 aberraties onderscheidde.
4. De geslachtsdimorfie is minimaal: het mannetje is veelal kleiner en heeft puntiger vleugels dan het vrouwtje.
5. Mijn persoonlijke fenologische datagrenzen in de Noordkop zijn 2 april (2007) en 3 november (2020). Op de dag van de zeer vroege eerste waarneming was het onbewolkt met een maximum temperatuur van 19 graden Celsius.
6. De gemiddelde duur van de stadia is voor ei 6, rups 21, pop 12 en vlinder 18 dagen. Het vrouwtje legt maximaal 160 eitjes.
7. Het gaat de kleine vuurvlinder voor de wind doordat hij zich kan aanpassen aan een te hoge stikstofbelasting.
8. Hij komt voor in Europa, Azië, Noord-Afrika en Noord-Amerika en kan in een etmaal temperatuurwisselingen tussen 0 en 45 graden Celsius goed verdragen.
9. De soort overwintert als rups en heeft schapenzuring als waardplant.
10. De rupsen zijn niet kieskeurig en voeden zich met allerlei grassoorten met een voorkeur voor kweek en kroppaar.

Kleine vuurvlinder 3 nov. 2020 Noordhollands Duinreservaat-Noorderstraat

Kleine vuurvlinder 23 augustus 2022 Petten-De Watersnip

Foto's: Ruud Costers

SALLANDSE HEUVELRUG,

26,27,28 Augustus 2022

EEN ZURE BEDOENING

Irene Mulder

Vrolijk wapperen de omgekeerde vlaggen ons tegemoet in het boerendorp Haarle, een dorp langs de Sallandse Heuvelrug, de plek waar het bijscholingsweekend plaatsvindt.

Op de achterbank zitten twee stuitende vriendinnen die zich al wekenlang verheugen op dit IVN-uitstapje. 'We gaan op kamp!' roepen ze om de haverklap. In de kampeerboerderij aangekomen stormen beide vriendinnen de trap op naar de slaapzalen, om even later bedremmeld weer af te dalen: geen stapelbedden. Appeltaart biedt troost.

Tine vertelt: 'De Sallandse Heuvelrug is een stuwwal, ontstaan honderdvijftigduizend jaar geleden. Ja mensen, jullie horen het goed, wel honderdvijftigduizend jaar geleden! Toen kwam er een grote ijsmassa uit het noorden die grond hier opduwde, en duwde...'. Tine imiteert op weergalozende wijze de

ijsmassa met beide handen: 'En duwde en duwde, en zo ontstond daar de Sallandse Heuvelrug!'

Onder indruk van Tines toneelspel stappen we op de fiets, om te aanschouwen wat dat duwen had opgeleverd. De ouderen hijsen zich op hun ondersteunende e-bike, de jongeren springen op eigen kracht op de rijwielen. Het Salland is een van de grootste aaneengesloten heidegebieden van Europa, met verre uitzichten en buitenlands aandoende heuvels. We zien paars bloeiende heidevelden, een gigantische zwavelzwam en reeën springen weg in de bosrand, terwijl de ondergaande zon met kleurenpracht ondergaat.

We ontwaken met de geur van aangebraande eieren. Het Natuurmuseum op de Holterberg staat vandaag op het program. Het is een van de oudste natuurmusea, opgericht in 1938 door dierenpreparateur Kees Bos. Zijn opge-

zette dieren toont hij in diorama's met Panorama-Mesdagachtige kwaliteiten. We horen een zuur verhaal over de korhoenders, de malle zwarte kip met rode haarknotjes die in Nederland alleen nog op de Sallandse Heuvelrug voorkomt. Maar het gaat niet goed. Doordat de grond zo zuur is 'als azijn' zijn er te weinig insecten om de kuikens te voeden. De meeste kuikens sterven. Maar elk jaar vliegt men 25 Zweedse korhoenders in, in de hoop dat er enkele overleven.

Na de lunch in het speelbos (waar enkele jeugdige IVN-ers gebruik van maken) leidt onze gids ons naar een heideheuvel met de beschermde zandhagedis, de hazelworm en de levendbarende hagedis. Hij vertelt van zijn jarenlange strijd tegen de provincie om het mountainbike pad, dwars door het reptielenreservaat, te sluiten. Menig zandhagedis gaat lekker zonnen op het warme MTB-pad en 'FLATSJ'; wordt platgereden. Meer dan honderd dode dieren in een jaar. Gelukkig is het pad recentelijk gesloten. Zuur dat het zo lang moest duren.

's Avonds wordt iedereen klaargezet voor de bonte avond. IVN-hints wordt gespeeld. De groep wordt in tweeën gedeeld en met gebaren worden begrip-pen als 'paardenfluisteraar', 'korhoender' en 'nachtzwaluw' vakkundig uitgebeeld. Er wordt gelachen, gejoeld, gehuild en vals gespeeld en om half tien ligt iedereen in bed. Geen zuurpruim gezien.

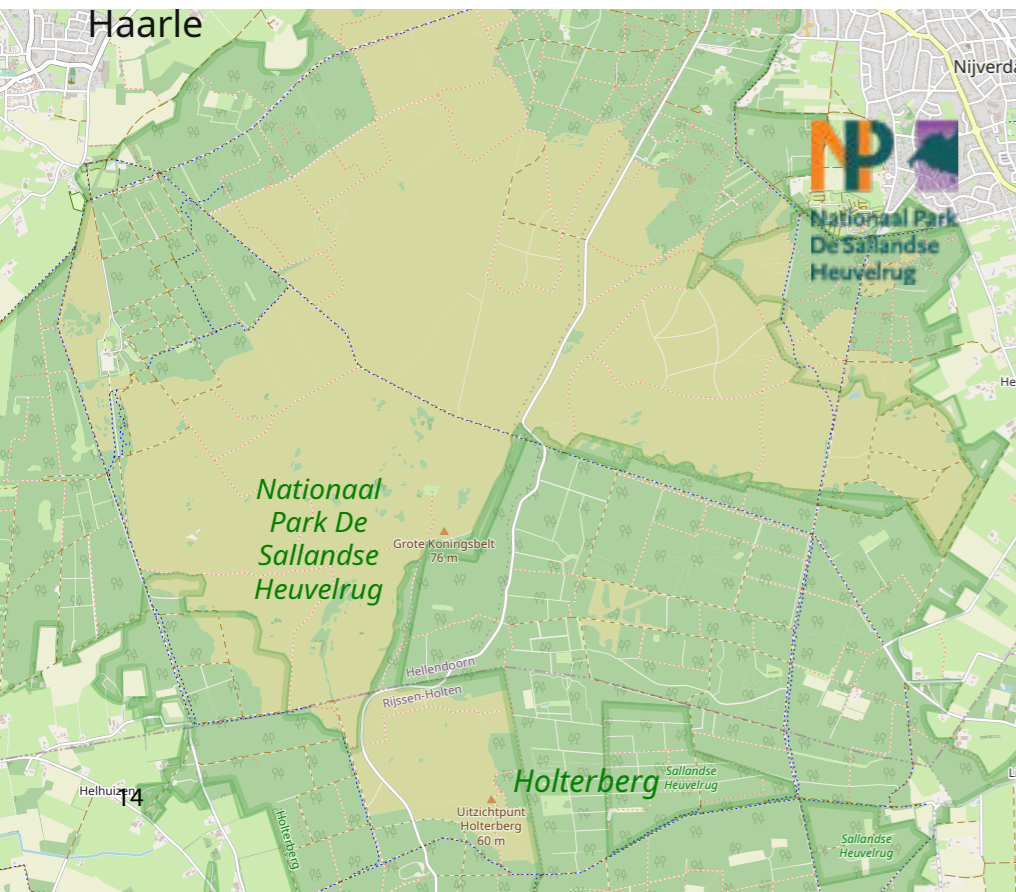
Douglasspar en voelen aan een roodgerande tonderzwam.

We eindigen bij het jachthuis van een Enschedese textielbaron. Bovenop de heuvel, bouwde hij in 1898 een wit kasteeltje met een markante achthoekige toren. Bovenop het dak staat een windvaan: een Sallandse korhoen.

Laat dit nou niet de enige korhoen zijn die hier gaat overleven... Dat zou zuur zijn.

De laatste dag krijgen we een rondleiding over landgoed Sprengenberg. We proeven van waterpeper, ruiken aan

Het was weer een super weekend, verzorgd door het gouden trio Tine, Ben en Ben. Bedankt!

VLINDEREN OP EEN KAPVLAKTE

Natasja Nachbar, boswachter PWN

Deze titel heeft enige toelichting, want, een kapvlakte is toch niks voor vlinders...

In de winter van 2016/2017 is in 2 valleien in het Heemskerker duingebied bos gekapt. Dennenbos om precies te zijn. De valleien grenzen nagenoeg aan elkaar en worden slechts door een duinrug van elkaar gescheiden. De duinrug bestaat uit duingrasland afgewisseld met meidoorns, eigenlijk wat je in deze zone van het duin verwacht te zullen aantreffen. In de noordwestelijke vallei is na de kap tak en stamhout bij elkaar geveegd en afgevoerd. Hier zal op termijn een struweelrijke duingraslandvegetatie ontstaan, een beetje zoals op de duinrug tussen de valleien. In de zuidoostelijke vallei zijn na de kap de stobbes van de dennen zo kort mogelijk gemaakt en is de totale humuslaag afgeschraapt en afgevoerd. Wat je dan overhoudt is kaal zand, waar de hele cyclus van opnieuw vestigen van plant en dier gaat plaatsvinden. Het doel van deze maatregelen is het ontwikkelen van duingrasland, een zogenaamd prioritair habitat dat vanuit N2000 wetgeving strikt beschermd is en in oppervlakte moet toenemen in het Noordhollands Duinreservaat. Beide valleien worden sinds 2008 begraasd door Schotse hooglanders en Exmoor pony's. In het najaar loopt er een aantal weken een schaapskudde in de vallei om dichtgroeiën met onder andere berk, populier en esdoorn te voorkomen.

In de zuidoostelijke vallei is in het eerste groeiseizoen na de kap, 2017, een vlinderroute uitgezet. Belangrijkste doelsoort is de duinparelmoervlinder, die in hogere duinen om deze vallei heen een goed leefgebied heeft. Nu is een kale kapvlakte op het eerste gezicht niet de meest interessante plek om te gaan vlinderen. Geen bloemetje te vinden,

Afb 1 de twee valleien van bovenaf gezien. Met de groene lijn de geplagde vallei.

dus waarom zou er iets rondfladderen. Anderzijds, het is natuurlijk fantastisch om bij nul te beginnen en te volgen hoe flora en fauna zich ontwikkelen. Wie komt als eerste kijken, wie vertrekt weer en wie blijft hangen, wie is belangrijk voor wie om te overleven, hoe gaat het eruit zien na 2, 3, 5, 10 jaar? Ondergetekende werd bereid gevonden dit wonder te gaan aanschouwen en volgen. En dus is een vlinderroute bestaande uit veertien secties van elk circa 50 meter uitgezet in de dan nog kale vallei. Bij het uitzetten is erop gelet niet te dicht langs de randen van de vallei te lopen, dan is er te veel invloed van het voor vlinders interessante leefgebied

rondom. Je wilt ten slotte weten wat er in de vallei gebeurt, niet er omheen. Daarna, pen en notitieboekje mee en kijken maar. Tijdens het tellen kijk je vijf meter voor, naast en boven je en noteer je alle dagvlinders en een aantal dagactieve nachtvlinders binnen dat fictieve raamwerk. Verder worden bewolking, temperatuur, tijdstip en windkracht genoteerd. Tellen kan zo vaak je maar wilt, mits apart genoteerd, maar wekelijks is in ieder geval wenselijk om ook iets met de telgegevens te kunnen doen. Bovenstaande is de geijkte methode die gebruikt wordt binnen het Landelijk Meetnet Vlinders.

Afb 2 notitieboekje met telgegevens

De eerste telling, 30 april 2017, geen vlinders. Zoals verwacht. Ik heb zelfs genoteerd dat het om een 'eerste telronde op nieuwe route, net geplagde kapvlakte' gaat. De tweede telling, 11 mei 2017, 1 citroenvlinder op sectie 3. Kijk, dat is meteen 100% meer dan de eerste telling.....

Dan een mooi moment, 26 juni 2018, de eerste duinparelmoervlinder, op sectie 7 en een tweede op sectie 14. Beide secties aan de randen van de vallei, dus veel invloed van de omgeving, nog niet meteen een jubelstemming, maar toch. Pas een jaar later een duinparelmoervlinder letterlijk midden in de vallei, hoera! En er volgen er meer.

Ook hommels tellen

Al snel gaat het beter en laten meer vlinders zich zien: hooibeestje, Kleine parelmoervlinder altijd op z'n vaste plekje, icarusblauwtje, Bruin blauwtje, een paar keer Klein geaderd koolwitje, incidenteel een keizersmantel. De aantallen zijn nooit hoog. In 2018 wordt er ook voor hommels een landelijk meetnet uitgerold en kunnen de hommels op de vlinderroutes worden meegeteld. Nu ben ik altijd in voor iets nieuws, dus ook de hommels werden braaf genoteerd. Koplopers zijn, geheel

volgens verwachting, steenhommel en aardhommel-complex. Met dit laatste worden aard-, veld- en tuinhommel bedoeld, die in het veld niet van elkaar zijn te onderscheiden. Deze soorten worden in de hele vallei aangetroffen. Ook akkerhommel en af en toe een boomhommel worden genoteerd.

De planten

Door de jaren heen fluctueert het aantal vlinders en hommels sterk. Niet verwonderlijk in een omgeving die een snelle ontwikkeling doormaakt van kaal zand via allerlei pioniersstadia naar een stabielere vegetatie. In de eerste jaren doen ossentong en slangenkruid het goed en natuurlijk dauwbraam. De eerste twee soorten zijn pioniers en onmisbare nectarleveranciers die snel reageren op nieuw te begroeiend terrein, een paar jaar uitbundig bloeien en dan jaarlijks afnemen. Ook dauwbraam is er snel bij, een rijk bloeiende plant en stabiele nectarleverancier, die zand vast kan leggen en ertoe bijdraagt dat andere planten een plekje gaan vinden. Wilgenroosje is van de partij, een typische soort van kapvlakten en natuurlijk zeeën van gele composieten. Paardenbloem, Klein streepzaad, planten waar

vooral zweefvliegen, bijen en hommels nectar en/of stuifmeel op verzamelen.

Een klein deel van de vallei is enige tijd in verstuing geweest. Dit stukje van het terrein is nog altijd een beetje kaler dan de rest. Op een andere plek is het grondwater blijikbaar binnen bereik van wortels. Op de bodem van dit valleitje binnen de vallei verzamelt zich al een beetje extra organische stof en als snel groeit hier Zeegroene zegge. Deze zegge met blad dat aan de bovenkant blauwgroen is en aan de onderzijde grijs groen is wat mij betreft de voorbode voor een ontwikkeling in de richting van een vochtige duinvallei vegetatie. Tijdens het tellen van de vlinders en hommels heb ik hier verder geen aandacht aan gegeven, totdat ik deze zomer, 2022, in het zesde groeiseizoen na de kap van de dennen, een bloeiende rietorchis trof. Slechts een exemplaar, maar het begin is er. In de weken erna trof ik bij iedere wekelijkse vlinder- en hommeltelling ook strandduizendguldenkruid aan.

De plantengroei zal de komende jaren blijven veranderen tot een meer stabiel stadium wordt bereikt. Op een paar plekken is dit al zichtbaar. Diverse soor-

ten grassen, waaronder ook duinriet hebben zich gevestigd. En waar akkerdistel afneemt, neemt rolklaver toe. Dit jaar is echt bitterkruid opvallend aanwezig, een soort die ik in dit stadium nog niet in deze aantallen had verwacht.

Afb 3 rietorchis rietorchis in kapvlakte

Andere waarnemingen

In 2019 en 2020 is door een groepje boswachters en vrijwilligers gemonitord welke wilde bijen er in het duin worden gevonden en in welke aantallen. Daarvoor zijn toen een aantal locaties volgens een vaste methode afgezocht en zijn alle soorten bijen en hommels genoteerd. Al gauw bleek dat een aantal als zeldzaam te boek staande bijensoorten verspreid door het hele duin voorkomen. Ook ik was een van de onderzoekers. Nu maakte deze vallei geen onderdeel uit van het onderzoek maar elders opgedane kennis kun je natuurlijk ook op andere plaatsen toepassen. Dus kijk ik tijdens het vlinderen en hommelen ook met een half oog naar bijen. Vooral als de omstandigheden voor vlinders niet optimaal zijn, zijn hommels en bijen nog wel te vinden. Op die momenten zoek ik graag de bloemen af naar wat ik maar tegenkom. Hieronder een citaat van mijzelf uit onze bijen appgroep van destijds:

'Vandaag gave bijen gevonden op mijn vlindertelroute. Gaat om een vierdejaars vegetatie in een vallei waar naaldbos is gekapt en strooisellaag verwijderd. Ziet er nu zo uit.'

Met daarbij een foto van dat moment. Die 'gave' bijen, daar wil ik even op doorgaan. Want als je vier jaar na de kap van dennen soorten als kustbehangersbij en de daarbij behorende Grote koekoeksbij vindt, of de Gouden slakkenhuisbij, de duinkegelbij, de Kleine wolbij, de Gedoornde slakkenhuisbij, Zilveren fluitje..... Allemaal zeldzame soorten die het onder deze omstandigheden goed doen. Nu was de rietorchis dit jaar al een mooie opsteker, op een koude dag in juni vond ik twee duinmaskerbijen. Dit kleine, zwarte bijtje met kenmerkende geelwitte vlekken op het gezicht, is in Nederland strikt gebonden aan duingebieden en dan alleen daar waar open zand en dauwbraam elkaar ontmoeten. Van deze bij is slechts een handvol waarnemingen bekend en om juist die dan hier aan te treffen...

Afb 4 kustbehangersbij vrouw

Afb 5 vrouw duinmaskerbij

In een hoekje van de vallei kom ik steevast een grote groep harkwespen tegen. Deze indrukwekkende grote en voor de mens volstrekt ongevaarlijke graafwespen leven solitair maar maken hun nesten graag met meerdere dieren bij elkaar. Uniek aan deze soort is dat zij doen aan broedzorg en steeds grotere prooien voor hun larven aanvoeren.

Dit is nog maar een greep uit wat er aan planten en dieren is te vinden in deze vallei. Zo heb ik het nog helemaal niet over paddenstoelen, vogels of andere diergroepen gehad. Neem eens een kijkje op Waarneming.nl, daar kun je zien wat er zoal wordt gezien en gemeld door wie de moeite neemt hier melding van te maken.

Conclusie

Uit bovenstaande is op te maken dat het omvormen van dennenbos naar duineigen habitats een grote verandering teweegbrengt in bodem, flora en fauna. Wat ook duidelijk is geworden, is dat in slechts een paar jaar tijd veel voor het duin kenmerkende soorten planten en dieren een plekje hebben gevonden. Een aantal van deze soorten staat landelijk (of zelfs Europees!) erg onder druk en is gebaat bij ieder stukje geschikt leefgebied om zich te kunnen handhaven of uit te breiden. Natuurlijk staan we pas aan het begin van een totale ontwikkeling van naaldbos naar duinvallei, maar tot nu toe ben ik positief verrast door de snelheid waarmee deze ontwikkeling plaatsvindt. Ook ben ik erg blij met de bijzondere soorten die zich hier vestigen. In mijn werk spreek ik regelmatig mensen die twijfelen aan dit soort ingrepen, maar ik hoop dat de ontwikkelingen de twijfelaars kan helpen in hun beeldvorming. En, ga gerust eens zelf kijken!

Foto: Wim de Groot:Gedoornde slakkenhuisbij

OVER SLAKKEN GESPROKEN ...

Ofra Carmi

Slakken zijn bepaald niet iets waar je hart sneller van gaat kloppen. Maar toch ... leg je de slak eens op je arm. Langzaam ontspant het diertje en ontvouwt zich uit zijn huisje, koel en vochtig. Eerst steekt er een tentakel voorzichtig uit, even daarna nog een. Nu strekken ze zich maximaal uit. Ogen op steeltjes als een paar uitgeschoven periscopen uit de kop, toeren ze in de omgeving. Intussen zijn er ook de voelsprietten in volle lengte uitgerekt. Het beestje verkent de omgeving. Zijn weeklichaam rekt uit en glijdt voort, langzaam over je arm. Hij tilt zijn kop op en strekt zijn telescoopogen helemaal uit om beter om zich heen te kijken. Het smeersel (zeg maar slijm) waar hij overheen glijdt voelt best wel lekker aan ... De zorgvuldigheid waarop het diertje beweegt, de sprietten, de kwetsbaarheid. Je gelooft het misschien niet, maar het is me echt overkomen: dat vertederende gevoel in mijn binnenste. Ik ben geraakt!

Slakkenmanieren

Een aantal jaren terug heb ik een paar segrijnslakken in de bak gedaan. Die slak moest op dat moment letterlijk haar/zijn ei(tjes) kwijt – bij gebrek aan beter, deed ze dat open en bloot in de bak. Tot mijn grote verbazing zag ik hoe haar nek aan de linkerzijde als een abces uitpuilt en het ei eruit werd geperst. Het leken me weeën, je kon haar/hem bijna horen zuchten. Ken je een ander dier waar de genitaliën in de nek zitten?!

Op een natte lentedag wandelen we in Limburg. Doelsoort zijn de orchideeën. Langs het pad zie ik twee joekels van wijngaardslakken de liefde bedrijven. Liefde is menselijke emoties, bij slakken zou je sneller denken aan wat gewoon een copulatie moet genoemd worden. Maar niets is minder waar. Slakken nemen hier ruim de tijd voor. Met uiterste zorgvuldigheid betasten ze elkaars lichaam, nog een beetje slijm erbij om de souplesse te verhogen. Teder zoeken ze elkaars geslachtsdelen, wat juist in de nek zit, om genetisch materiaal uit te wisselen. Want ook de hermafrodieten doen het liever met elkaar dan met zichzelf (en daartoe zijn ze wel in staat!) Het duurt even, eigenlijk best wel lang. We

wandelen verder en ik weet niet te vertellen hoe het verder ging. Zo gaat het eigenlijk altijd. We ontwaren steeds kleine fragmenten van het geheel. Maar om nog even bij de slakken te blijven ... als je de tijd neemt, kijk je voor de rest van je leven anders naar slakken!

De harde realiteit

Over slakken gesproken ... Je bent dus niet zo snel uitgepraat ... Het zoekwoord 'slak' op het internet levert een lange lijst van meer dan 250 pagina's met tips "hoe slakken te bestrijden". Gelukkig brengen enkele pagina's juist een ode aan de slak: lekkere recepten met escargots en een diepgaande verhandeling over het nut en de plaats van slakken in de kringloop der natuur. Maar hoe je het ook bekijkt, in je tuin wil je ze niet hebben. Althans niet in grote getallen – en dat is altijd wel het geval! Ik ben een beetje fan van de slakken, maar nog steeds niet in mijn tuin en vooral niet die naaktslakken.

Foto's
beide slakken worden tegelijk bevrucht
gefascineerd door een slak

o.carmi@quicknet.nl

copulatie

kop

Jaarlijkse zomerweek, een ontdekkingsreis in eigen land

Marinus Rintel

In 2023 wordt de negenendertigste IVN Zomerweek georganiseerd, een compleet verzorgde excursieweek voor natuur- en cultuurliefhebbers van jong tot oud. Samen met lokale (IVN-)vrijwilligers vullen we de week met een boeiend programma in de natuur rond een op de omgeving toegespitst thema.

In januari 2023 worden programma en reisdoel - vermoedelijk in Drenthe - bekend gemaakt. Het is leuk om te zien hoe jong en oud met elkaar omgaan. De jongste deelnemer afgelopen jaar was negen jaar en zij is al een paar keer mee geweest. Los van de zomerweek worden er door het IVN jeugdkampen georganiseerd. (zie link onderaan)

De deelnemers moeten een goede conditie hebben, want er staan altijd stevige wandelingen en/of fietstochten op het programma. Lidmaatschap van het IVN is niet vereist, wel een flinke dosis enthousiasme. Tegenwoordig wordt geadviseerd een elektrische fiets mee te nemen of te huren. Dan kan je zelfs op hoge leeftijd nog prima aanhaken.

Programma

Op de dinsdag is de invulling van de dag meestal vrij, je kan dan bijvoorbeeld uitslapen en er zelf op uit gaan. De andere dagen worden er verschillende excursies georganiseerd waar je een keuze uit maakt. Het doel is altijd om niet met te grote groepen de weg op te gaan, want in kleine groepen leer je meer. In Zeeland waren we met ongeveer zestig personen.

Groene Woud

In 2017 ging de zomerweek naar het 'Groene Woud', een bijzondere flora en fauna en een verscheidenheid aan natuurgebieden, gelegen op de Roerdalslenk, een verzonken deel tussen de Veldbissbreuk en de Peelrandbreuk. Met veel bos, heide en vennen, zoals de Oisterwijkse Bossen en Vennen, de Kampina, de Oude Hondenberg, de Ter Braakloop en het Galgeven.

Vierhuizen

Op de grens van Friesland en Groningen ligt de wildernis van het Lauwersmeer. Net boven het vissersplaatsje Zoutkamp, waar het Reitdiep in het Lauwersmeer stroomt, ligt de buurt-

schap Vierhuizen. Hier bivakkeerden we in 2020.

We genoten van dit Nationale 'dark sky' Park op de grens van land en zee. In het vlakke kleilandschap van wadden en wierden, met eeuwenoude dorpjes en haventjes, is het Lauwersmeer een delta in het klein. Water, rietvelden en bossen vormen een waar vogelparadijs en ook het aantal soorten planten en insecten was indrukwekkend.

Romeinen

Tweeduizend jaar geleden verbaasden de Romeinen zich al over het feit dat er mensen woonden in het waddengebied. Wij ontdekten hoe het land door de eeuwen heen veilig en bewoonbaar is gemaakt. We genoten van de ruimte, het weidse landschap van Noord-Nederland en verbaasden ons over de stilte en de duisternis, zoals je die in Nederland nauwelijks nog vindt.

Keuzeprogramma

Er was gezorgd voor een afwisselend keuzeprogramma. Dagelijks fietsten of wandelden we onder begeleiding van lokale gidsen naar de mooiste plekjes in de omgeving. 's Avonds lieten we ons bijpraten over natuur, landschap en bewoningsgeschiedenis van dit gebied.

We verbleven bij Robersum Recreatie in Vierhuizen. Voor binnenslapers waren er keurige meerpersoonskamers, voor kampeers was er een ruim maar beschut kampeerveld. Het was goed dat we daar een flinke tent hadden neergezet die ons beschermd tegen wind en regen. Daar werden alle maaltijden genoten en daar vond ook het avondprogramma plaats.

Schouwen-Duiveland

In 2022 gingen we naar Schouwen-Duiveland. We ontdekten, naast het vriendelijke Zeeuwse polderlandschap met dijken en moerassen vol vogels, ook strand, bos en duinen met een

bijzondere flora en fauna. Schouwen-Duiveland is het noordelijkste schiereiland van Zeeland en wordt omringd door de Noordzee, het Grevelingenmeer en de Oosterschelde. Kenmerkend is het polderlandschap met mooie dorpen en brede duinen, dijken en krekens die zijn ontstaan na de watersnoodramp van 1953.

Bos

In Boswachterij Westerschouwen ligt het grootste bos van Zeeland. De Kop van Schouwen is een duingebied op het westelijke uiteinde van Schouwen-Duiveland. Het gebied omvat een aantal deelgebieden met een verschillende ontstaansgeschiedenis, waardoor er kalkrijke jonge duinen, kalkarme oude duinen, klifduinen en stuifduinen zijn.

Muizenootjes

We gingen er op zoek naar mannetjes-ereprijs, muizenootjes en duinviooltjes. Om het duingebied gedeeltelijk open te houden laat Natuurmonumenten in de Zeepeduinen zo'n honderd Shetlandpony's grazen. De beesten leven in het wild. Slechts twee keer per jaar drijven de boswachters de kleine paarden bijeen om de hoeven te verzorgen.

In overgebleven bunkers overwinteren honderden veldmuizen zoals de zeldzame franjestaart en de baardvleermuis. In het duinmeer, een grote zoetwaterplas, zwemmen kuifeenden, wintertalingen, slobbeenden en bergeenden.

Duinen

Aan de zeezijde van het gebied zijn de duinen sterk geaccidenteed met natuurlijke begroeiing, verstuivingsprocessen en natte valleien; de open binnenduinen zijn licht golvend. Daardoor komt er een brede variatie aan duinhabitatypen voor. In de aangroeiende noordwestpunt (Verklikkerduinen) zijn jonge duinvalleien aanwezig. In de oostelijke binnenduinen

liggen ontkalkte vroongronden met soortenrijke graslanden, afgewisseld met de zogenaamde elzenmeten, duinheide en landgoedbossen. De meeste natte duinvalleivegetaties zijn te vinden tussen Burgh-Haamstede en Renesse.

Plompe Toren

Aan de rand van de Oosterschelde staat de Plompe Toren. Ooit hoorde de toren bij het welvarende dorpje Koudekerke. Door de oprukkende zee en het gevaar van een nieuwe stormvloed moesten de inwoners het dorp noodgedwongen verlaten en afbreken. Alleen de toren werd gespaard. In de toren is een expositie over het ecosysteem van de Oosterschelde en de cultuurhistorie van de toren en de inlagen.

Wandelende duinen

Langs de Oosterschelde is er altijd een weids uitzicht over water en land. Op het voormalige werkeiland Neeltje Jans ligt een gebied vol duinen, sluffers, oevers en inlagen. Aan de Oosterschelde - kant heb je onder andere uitzicht op een meeuwenkolonie, het strand aan de Noordzeekant is ideaal voor strandjuten. We zagen er zeehonden rusten op mosselbanken.

Plan Tureluur

De Zuidkust van Schouwen dankt haar bijzondere status aan een natuurontwikkelingsplan: Plan Tureluur uit 1991. De tureluur staat symbool voor de nieuwe natuur die hier afgelopen jaren is ontwikkeld. Deze vogel met oranje snavel en lange poten is hier het hele jaar door te zien.

Vogelparadijs

De Zuidkust van Schouwen is één groot vogelparadijs. Niet alleen op de voedselrijke zandplaten en slikken komen duizenden kustvogels voor, ook landinwaarts in de inlagen zijn verschillende vogelsoorten te vinden. Bij laagwater zoeken ze eten op de slikken en platen

in de Oosterschelde. Bij hoogwater vliegen ze landinwaarts om veilig achter de dijk te zijn. Tienduizenden, soms honderdduizenden vogels zij aan zij. Het natuurgebied is onderdeel van Nationaal Park Oosterschelde en is ook Natura 2000 gebied.

Verblijf

De organisatie is altijd op zoek naar een plek waar gekampeerd kan worden naast een groepsaccommodatie. Een ingehuurde kok verzorgt de maaltijden. Lunchpakketjes maak je zelf en koffie en thee mag mee in je eigen thermoskan. Iedereen doet mee aan het corvee. Je eigen afwas doen, de accommodatie schoon houden of de in de keuken helpen met het schillen van de groente. Het hoort er allemaal bij.

Laatste Avond

Voor de laatste avond bereiden de deelnemers een voordracht of sketch voor. Er werd in Zeeland zelfs gedicht en een bekend lied werd herschreven en door een aantal deelnemers voor gezongen. En er is natuurlijk een quiz om te kijken wie er het meeste heeft opgestoken van de week. Die gaat met een presentje en de eer naar huis!

<https://www.ivn.nl/ivn-zomerweek>
(voor jong en oud)

<https://www.ivn.nl/zomerkampen>
(voor kinderen)

OPMERKELIJK

HET GOUDKNOPJE

– *Cotula coronopifolia*

Cor Thomas

Mijn kennis van de flora is redelijk beperkt, maar ik ben wel altijd geïnteresseerd in de materie.

Regelmatig bevind ik mij in de Eilandspolder, samen met Ab van Dorp, ecoloog bij Staatsbosbeheer, en word regelmatig gewezen op interessante en bijzondere floristische zaken zoals onder andere moerasviooltje, heemst, parnassia, zoutgras, reukgras, cyperzegge en ook het goudknopje.

Eind augustus liep ik een rondje Eilandspolder en kwam langs de Beemsterdijk waar zich ook een plasdras weiland bevindt. Echter, al het water was verdwenen en het normaal drassige weiland lag volkomen droog. Vanachter het hek van het weiland kon ik alleen maar een gele gloed ontdekken. Dus benen over het hek heen en richting het geel. Tot mijn verbazing waren het allemaal goudknopjes.

Een prachtig gezicht en kon het niet nalaten om er toch één te plukken en te bewonderen.

Ofra Carmi

Het is hartje zomer als we een lang weekend bij Dwingelderveld hebben ingepland. Doelsoorten liggen deze keer bij de vlinders. In deze tijd van het jaar zijn de broedvogels immers nog aan het bijkomen van het broedseizoen ... onze verwachtingen zijn matig, maar de mooie weersverwachtingen versterken de gemoederen. De eerste dag werd, vanwege het matige weer, een culturele dag. Ook prima. En in de tent is het droog. De tweede dag begint zonnig. Eerst maar de adders zoeken. Met dank aan een jonge scholier die in de ban van de adders is, hij is bezig met zijn werkstuk tijdens zijn vakantie, hebben we er twee gescoord. Het rondje afmaken, libellen, enkele wespen- /tigerspin en verder zeer rustig. Het is al bijna middag voor we in de auto stappen richting het ontbijt. En dan... met een kronkelige beweging schuift ze de weg over, voor de wielen van de auto: een prachtige adder! Een explosie van adrenaline giert door onze aderen. Het mocht maar even duren, de foto's zijn ook geen publicatie waard, maar wat een shot! Ons ontbijt (inmiddels een brunch) hebben we nu wel verdiend!

Na de brunch op de fiets het gebied verkennen. Bij een vennetje, op een picknickplek, zitten we rustig de ballen op te maken ... terwijl ik met mijn vader aan het bellen ben, vangt mijn oog een vliegende beweging boven het zand op. Ho... een graaf- of een zandbij, leuk. Met één oor aan de telefoon volgen mijn ogen de bijen. Ineens

ontdek ik dat er dikke en dunne bijen zijn. De hartslag versnelt. Wat zien we nu?! Het gesprek is geëindigd en ik pak de kijker op. Het duurt even totdat we bemerken dat het geen bijen maar wespen zijn en dat de 'dikke' onder aan het lijfje een vracht draagt, geklemd tussen de poten. Nu verloopt alles in een stroomversnelling. De camera's paraat en schieten. De spanning loopt op. De 'dunne' is aan het graven. Bakken zand schuift ze eruit. Een dekseltje (stuk blad) over het gaatje heen en weg is ze. Het is een komen en gaan van wespen. Er verschijnt een kaper op de kust. Zonder pardon wordt zij aangevallen, een korte maar heftige aanval en het duel is beslist. De 'dunne' is driftig aan het graven en vliegt weg, de 'dikke' komt er aan en verdwijnt in het holletje. Na een paar seconden kruipt er een 'dunne' uit. Wat een ijver! Onze wereld is nu maar een enkele vierkante meter groot geworden. Hier gebeurt van alles. Focussen en klikken. We ontdekken het patroon en staan paraat bij het juiste hol. Pas bij het bekijken van de foto's realiseren we ons wat er is gebeurd. Een bloedstollend schouwspel. Dit is de bijenwolf, die juist op de honingbij mikt als voedsel voor hun nakomeling.

Wat zegt Google? (korte selectie)

Vrouwelijke bijenwolven (soort van een graafwesp), *Philanthus triangulum*, graven hun holen uit in zandgrond of in verticale grondvlakken op open zonnige plaatsen. Deze kunnen tot een

meter lang zijn met drie tot maar liefst 34 korte zijtunnels. Aan het eind van de (zij)tunnel bevindt zich een broedcel. De vrouwtjes jagen vooral op honingbijen, *Apis mellifera*. Het vrouwtje steekt de prooi door de gewrichtsvliezen, die zich achter de voorpoten bevinden, en draagt de verlamde bij tussen haar poten gedrukt tegen haar onderlijf al vliegend naar het nest. Elke broedcel is voorzien van één tot vijf honingbijen voor de larve. Een bijenwolf kan maar liefst 100 bijen naar haar nest slepen. Nadat de larve zich voldoende heeft gevoed, spint hij een cocon, de cocon wordt aan de basis aan de wand van de broedcel vastgemaakt. In koelere streken overwintert de larve en komen de adulten de volgende zomer tevoorschijn.

Ik vermoed dat het broed, wat nu is gelegd, pas volgend jaar in mei zal uitkomen (dit betekent ca. 10 maanden onder de grond blijven). De kenners onder ons zullen het zeker weten.

Foto 1: Het duel - Bijenwolf verdedigt haar hol (met een pijl).

Foto 2: dikke: een bijenwolf sleept een bij de hol in

Foto 3: dunne: een bijenwolf graaft een hol.

o.carmi@quicknet.nl

bijenwolf 2

dikke

dunne

AGENDA

Gezamenlijke Nieuwjaarsbijeenkomst 8 januari 2023
15.00 u. Parnassia.
Nadere informatie volgt.

LEZEX

LEZEX staat voor lezingen en excursies:

Lezingen: op woensdagen, aanvang 20.00 uur, in Wijkcentrum Overdie, Van Maerlantstraat 8 – 10, 1813 BH Alkmaar, 072-5402499.

Coördinatie:

Tineke Broersen: info@regioalkmaar.knnv.nl
Evert Maarschall: epmaarschall@gmail.com

Woensdag 18 januari:

Lezing door Ger Molenaar: "Op stap binnen de grenzen van Nederland".

Let op dit is een week eerder dan gebruikelijk

In coronatijd waren we aan Nederland gebonden, verre reizen waren niet mogelijk en we waren aangewezen op ons eigen kikkerlandje. Over het algemeen was het lekker rustig overall, een goede reden om Nederland in al zijn facetten eens beter te ontdekken. In onze eigen omgeving zijn we ook gezegend met mooie natuurterreinen, maar Nederland biedt natuurlijk veel meer. Dus werd de tent uit het stof gehaald en ging ik er vele weekenden met mijn meissie op uit.

We trokken naar het Oldambt in Groningen met zijn Grauwe kieke en prachtige boerderijen, die mij als agrarisch museumdirecteur natuurlijk zeer aanspraken. Daar niet ver vandaan belandden we in de Onlanden en Zuidlaren met een grote rijkdom aan vogels, bevers en nog veel meer. Niet onvermeld mag blijven dat daar nog een zeer relaxt volkje woont. Verder zuidwaarts bezochten we meerdere natuurgebieden zoals de Weerribben, Dwingelderveld, Fochteloerveen, Diependal en de Drentse Aa. Na de verkenning van het noorden staken we door naar het zuiden en zonder al te lange reistijden kwamen we in Limburg terecht waar het met de vele leuke orchideeën, reptielen en vogels goed vertoeven was. En waar je 's avonds onder het genot van

Ger Molenaar was jarenlang werkzaam als inspecteur bij de keuringsdienst van de bollenteelt en is thans parttimemuseumdirecteur. Zijn hele leven lang is hij een bevlogen natuurliefhebber.

Ger Molenaar Adder

Ger Molenaar Grauwe klauwier

een Maastrichts biertje tot de conclusie komt dat Nederland nog zo slecht niet is. Toen we dan ook nog op de terugweg door Brabant boomkickers, Vliegende herten en inktviszwammen zagen, kwamen we tot de slotsom dat ons landje kan wedijveren met het buitenland.

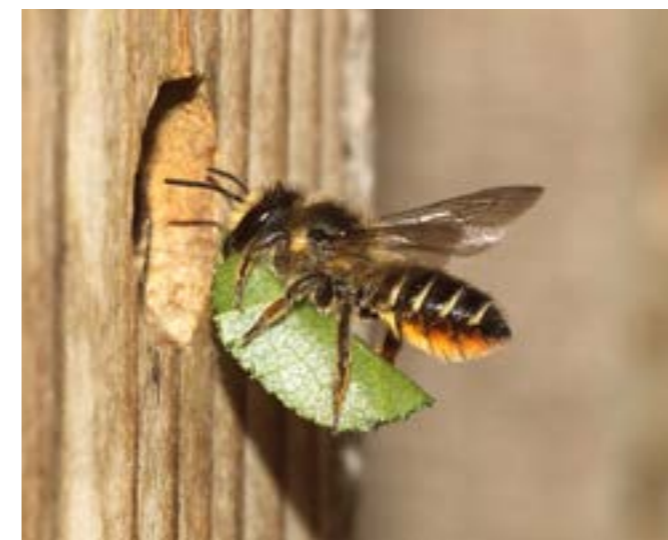
Woensdag 22 februari om 19.30 uur.

Lezing door Pieter van Breugel: "Wilde bijen."

In ons land komen naast de bekende honingbij, meer dan driehonderd soorten bijen voor. We noemen ze wilde bijen, omdat ze hier inheems zijn, dus "in het wild" voorkomen. De ruim twintig soorten hommels rekenen we ook tot onze wilde bijen. Zij vormen volken met vele dieren in één nest. De meeste inheemse bijen doen echter alles alleen en heten daarom solitaire bijen. Omdat ze ons niet steken en dus niet lastig zijn, zijn ze onbekend. Vele van deze soorten zijn gespecialiseerd op bepaalde planten en worden sterk bedreigd door de negatieve invloed van de mens op de flora. De diverse soorten zijn vaak genoemd naar hun uiterlijk of hun gedrag. Zo kunt u onder meer aantreffen: zandbijen, koekoeksbijen, metselbijen, maskerbijen, behangersbijen, wolbijen, bloedbijen en zijdebijen.

Pieter van Breugel Grote wolbij

Pieter van Breugel Tuinbladsnijder

Pieter van Breugel uit Veghel houdt zich al jaren bezig met het bestuderen van deze dieren en het aanbieden van nestgelegenheden. Hij is auteur van enkele boeken over wilde bijen. Uit zijn eigen ervaring puttend en aan de hand van werkelijk unieke opnames, zal hij u een wonderlijke insectenwereld voortoveren, die u onmiddellijk zal verleiden om in uw eigen omgeving meer en beter te gaan kijken. Door zijn enthousiaste verhaal zult u geïnspireerd en rijker huiswaarts keren in het besef dat ook in uw directe omgeving juweeltjes van dieren een wonderlijk leven leiden. Laat u deze kans om unieke beelden te zien dus niet ontgaan.

N.B. LET OP: AANVANG LEZING 19.30 u. (dit in verband met de grote afstand tot Veghel).

Woensdag 22 maart om 19.30 uur:

De jaarlijkse Algemene Leden Vergadering (precieze invulling wordt t.z.t. bekend gemaakt).

ACTIVITEITEN DEN HELDER

Coördinator Tineke Broersen info@regioalkmaar.knnv.nl

De lezingen vinden plaats in bezoekerscentrum "De Helderse Vallei". Adres: De Helderse Vallei 9-11, 1783 DA Den Helder. Aanvang 13:30 u., tenzij anders vermeld

Zaterdag 28 januari:

Lezing door Jeroen Onrust uit Emmen: "Rode regenwormen: sleutelspelers van ons boerenland".

In agrarische graslanden spelen regenwormen een belangrijke rol in de bodemvruchtbaarheid en in de voedselvoorziening van allerlei dieren, waaronder de bedreigde weidevogels. In tegenstelling tot andere soorten van het boerenland, lijkt het met regenwormen niet slecht te gaan. De Nederlandse agrarische graslanden herbergen namelijk de hoogste dichtheden aan regenwormen van Europa. In deze lezing vertelt Jeroen over zijn onderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen waarin hij dieper in de wereld van regenwormen is gedoken om te begrijpen hoe het met ze gaat en hoe het graslandbeheer van melkveehouders van invloed is op de regenwormen in de grond en op de toegang van weidevogels tot die wormen. Door naar verschillende soorten regenwormen en hun gedrag te kijken, laat hij zien dat regenwormen het wel degelijk moeilijk hebben in het huidige boerenland en dat dit gevolgen heeft voor het hele voedselweb en uiteindelijk dus ook voor de boer.

Jeroen Onrust (Emmen, 1989) is afgestudeerd als dierecoloog aan de Rijksuniversiteit Groningen. In 2017 verdedigde hij met succes zijn proefschrift 'Earth, Worms & Birds' waarin hij keek naar de belangrijke rol van regenwormen voor zichtjagende weidevogels en de effecten van de landbouw daarop. Sinds 2020 werkt hij als postdoctoraal onderzoeker aan de RUG in het nieuwe centrum voor interdisciplinair onderzoek 'BirdEyes' in Leeuwarden, waarin met een heel team aan onderzoekers het hele voedselweb van de grutto in kaart wordt gebracht.

zaterdag 25 februari:

Lezing door Kees Boele: "Op de grens van wad en water".

Golven beuken op het strand, de vloedstroom rukt onstuitbaar op over het wad. Leven op de grens van land en zee is overleven in extreme omstandigheden. Wat leeft er en waar leven ze van? Het Noordzeestrand is bijna een woestijn. Slechts strandvlooien doen er een poging om te overleven in een vloedmerk. Vlak voor de kust leven zaagjes, diep ingegraven in het zand. Voortdurend belaagd door tepelhoorns, die in staat zijn om met rasptong letterlijk in te breken in de gesloten schelp. Alles wat er aanspoelt, komt van ver. Aan de andere kant van de eilanden ligt de Waddenzee. Totaal verschillend van het Noordzeestrand en ongekend rijk aan verschillende biotopen. Van slikkig wad, begroeid met kiezelwieren en begraasd door wadslakjes, tot mosselbanken waar zandzagers (een worm) en Gewone zeesterren jagen. In de geulen leven vissen als bot, botervis en puitaal. En bij laag water zijn er overal vogels te zien. Scholeksters en eidereenden zijn op zoek naar kokkels, bergenden kijken uit naar wadslakjes en tureluurs hopen een zeepier of Gespikkelde dieseltreinworm te verschalken. Stredammen en basaltdijken geven een totaal andere blik op het leven in de Waddenzee. Bijna exotisch rijk aan zeewieren, slakken, krabben en zeepokken. Roodwieren als lers mos en purperwier geven kleur aan de bruingroene massa van knotswier, zee-eik en darmwier. Drie soorten alikruiken kruipen grazend over deze rijk gedekte tafel. Bizarre keverslakken volgen hun spoor. Strandkrabben lopen als vuilnismannen rond om de restjes op te ruimen. Hoger op de dijken lijkt de zilte kwelder al te beginnen. Zeealsem, Gesteelde zoutmelde en Deens lepelblad zijn er tussen de steenblokken gekropen. Waar de kwelder direct grenst aan het zoute water is het zeekraal die als eerste de strijd aandurft met het water. Engels slijkgras volgt al snel, gevolgd door zulte en zeealsem.

Kees Boele is bioloog, verzorgt natuurpresentaties en is o.a. docent voor de Vrije Academie.

zaterdag 25 maart:

Lezing door Henk de Bruijn: "Kevers als indicatoren voor waardevol duin".

Henk vertelt over "het kever-ei van Columbus", het lezen van het duinlandschap, over sporen van het Oer-ij, het keverleven in stuifzand en het struweel als thuis- en noodopvang voor de kever. Hij schuwt de humor niet en er mogen vragen gesteld worden.

Henk de Bruijn, een echte 'jeugdbonder' (NJN), was 35 jaar schoolbioloog in Utrecht en doet al ruim tien jaar onderzoek naar kevers bij PWN in het NH-duinreservaat.

VWG ALKMAAR

Zie www.vwg-alkmaar.nl/agenda voor het laatste nieuws.

STRANDWERKGROEP KNNV
AFD. ALKMAAR-DEN HELDER

Tenzij anders vermeld: aanmelden bij Wilbert Kerkhof, 06-16642993, kerkhof01@hetnet.nl en verzamelen op het parkeerterrein aan de zuidkant van station Alkmaar-Noord. Deelnemers die mee willen rijden kunnen zich aanmelden bij W. Kerkhof.

Excursies Strandwerkgroep

11 december 2023

Huisduinen, 13.00-15.00, vertrek station Alkmaar-Noord 12.00, of 13.00 Strandslag Duinoord. Aanmelden verplicht.

8 januari 2023

Egmond aan Zee, 12.00-14.00, parkeerplaats centrum, bij restaurant Van Speijk.

19 februari 2023

Bergen aan Zee, 11.00-13.00 Strandopgang bij het Zeeaquarium.

foto: Greeth Heijne

PADDENSTOELENWERKGROEP

Coördinator Martijn Oud

Alle excursies vertrekken in principe om 10.30 uur, tenzij anders is vermeld, en eindigen om ongeveer 16.00 uur, afhankelijk van het enthousiasme en de hoeveelheid paddenstoelen. Als bij excursies 'OPBELEXCURSIE!' staat, wil dat zeggen dat deelnemers de excursieleider de avond voor de excursiedatum tussen 18.00 en 20.00 uur moeten bellen i.v.m. vervoer. Tel. 06-29299052.

Onder slechte omstandigheden kan de excursieleider besluiten om de excursie niet te laten plaatsvinden of naar een ander gebied te verplaatsen.

Svp telefonisch opgeven voor een excursie op de vrijdagavond voor de excursiedag tussen 18:00 en 20:00 (Mobiel 06-29299052)

PLANTENWERKGROEP

Begin mei starten de excursies van de Plantenwerkgroep weer op de dinsdagavonden. Wil je een keer mee, meld je dan aan bij Pieter Korstanje: f2hheipie@hetnet.nl.

foto: Greeth Heijne

Zaterdag 18 februari: winterexcursie naar het Geestmerambacht. Oesterzwammen, kelkzwammen, houtzwammen en alle mogelijke korstjes en waasjes, enz. die er in de winter te vinden zijn (inclusief de eerste voorjaarssoorten). Verzamelen om 10.30 u. bij de ingang van de Koedijker kant van het Geestmerambacht (Vlasgat) tel: 0629299052

Zaterdag 15 april: Excursie op zoek naar de voorjaarspaddenstoelen van het Geestmerambacht. Soorten zoals het vingerhoedje en Grote aderbekerswam kunnen worden gegarandeerd! Ook morieljes als ze er nog staan! Verzamelen om 10.30 u. bij de ingang van de Koedijker kant van het Geestmerambacht (ingang Vlasgat) tel: 0629299052

MOSSENWERKGROEP

In het winterhalfjaar is de Mossenwerkgroep actief. Regelmatig zijn er excursies. Deze worden een paar weken van tevoren aangekondigd op de website. Meer informatie bij Pieter Korstanje: f2hheipie@hetnet.nl.

MAANDELIJKSE IVN-WANDEL-EXCURSIES EN OVERIGE ACTIVITEITEN

Zie ook: <https://www.ivn.nl/afdeling/noord-kennemerland/maandelijke-wandelingen#wandelingenmenu>

Eerste zondag van de maand

❖ Wandeling Wimmenummerduinen ten noorden van Egmond aan den Hoef en Egmond aan Zee (januari t/m december): start om 10.30 uur aan het einde van het Nachtegalenpad (bij het informatiebord van de PWN) in Egmond aan den Hoef. PWN-duinkaart nodig. Informatie en aanmelding per e-mail: wimmenuknk@gmail.com.

❖ Natuur- en cultuurwandeling Bergen aan Zee. Februari t/m april en september t/m november. Start om 14.00 uur bij het IVN Parnassia-gebouwtje in Bergen aan Zee. Info en aanmelden: **Hans Stapel** 06-83581423 of hans.stapel@quicknet.nl

Tweede zondag van de maand

❖ Wandeling Schaapskooi Bergen, start om 10.15 bij de parkeerplaats Uilenvangerweg. Info: **Jos Bos** 06-15 06 52 49
❖ Wandeling Alkmaar door de Egmonderhout (De Hoef) start om 10.00 uur bij ingang Honkpad. Info: **John Scheepe** 06-45744777.

Derde zondag van de maand

- ❖ Wandeling Heilooërbos, start vanaf de Kattenberg aan de Kennemerstraatweg om 10.00 uur.
Info: Melvin Gischler, 06-1726 8056
- ❖ Kornet/juttocht Bergen aan Zee (zomer: kornet trekken, winter: juttocht): start bij IVN-natuurcentrum Parnassia om 10.00 uur.
Info: Johan Eilering 06-57880486.

Vierde zondag van de maand

- ❖ Wandeling Alkmaar door de Rekerhout, start bij de kinderboerderij, Krielenzand 5, in de Rekerhout om 10.00 uur.
Info: Paul Bannink. peni.bannink@gmail.com 06-14171864

Laatste woensdag van de maand

- ❖ Avondwandeling Egmond Binnen, De Westert en De Bleek, van april t/m augustus, van 19.00 – 21.00 uur.
Info en aanmelden: Cocky van Engen 072-5334948.

Eerste woensdag van de maand (mei t/m augustus)

- ❖ Natuur- en cultuurwandeling Bergen aan Zee - avondwandeling. Start om 19.30 uur bij IVN Parnassia-gebouwtje in Bergen aan Zee
Info en aanmelden: Hans Stapel 06-83581423 of hans.stapel@quicknet.nl

KNNV-IVN Dinsdag – en Woensdaggroep

Deze programma's staan ook in de Bladluis en op de website; houd de laatste in de gaten i.v.m. eventuele aanpassingen:

www.knnv.nl/alkmaar

Informatie:

Coördinator Dinsdaggroep: Jannie Nijman, j.nijman66@upcmail.nl, tijdens excursies 06-12586146.

Een * betekent: graag van tevoren aanmelden of je komt.

Coördinator Woensdaggroep: Marian van der Laan, mavdlaan@gmail.com, 072-5095345; tijdens excursies 06-54964520.

Aanvang excursies 13.30 uur, tenzij anders vermeld, einde ± 16.30 uur.

Excursieprogramma Dinsdaggroep sept. t/m december 2022

06-12	Hargen aan Zee, parkeerplaats	14-02	Egmond-Binnen, Rinnegom ingang Diederik aan de Heerenweg
13-12	IJmuiden, Noordpier, start eind van de parkeerplaats dichtbij het strand	21-02	Schoorl, start Bezoekerscentrum Schoorlse Duinen
20-12	Groet, start bij het Witte Kerkje aldaar	28-02	Amsterdamse Waterleidingduinen, AWD. Lange dag, start 11.00 uur Ingang Oase, Leyweg 6, 2114 BH 'Vogelenzang'
10-01	Bergen, start Uilenvangersweg	07-03	Bergen, start ingang Woudweg aan de Heerenweg
17-01	Bergen, start Breelaan bij Duinvermaak	14-03	Camperduin, start parkeerplaats tegenover 'de Putten'
24-01	Wieringen, start de Haukes, parkeren bij het haventje	21-03	St. Maartenszee, start parkeerplaats achter de Goudvis
31-01	Alkmaar, start Geestmerambacht bij het Vlasgat	28-03	Haarlem, de Haarlemmerhout. Start 11.00 uur, stinsenplanten. Parkeergarage Houtplein, Wagenmakerslaan 1, 2012 DJ aldaar
07-02	Bergen aan Zee, lezing door Ger Molenaar over de Engelsmanplaat. IVN gebouw Parnassia in het Parnassiapark aldaar		

Voor de excursies van de Woensdaggroep: zie de website.

KNNV Werkgroepen	coördinatoren
Planten	Pieter Korstanje 072-5622278 f2hheipie@hetnet.nl
Mossen	Pieter Korstanje 072-5622278 f2hheipie@hetnet.nl
IJsvogel	Rutger Polder 06 23181433 1815jk232@hetnet.nl
Dinsdag	Jannie Nijman 06 12586146 j.nijman66@upcmail.nl
Woensdag	Marian van der Laan 072-5095345 mavdlaan@gmail.com
Strand	Wilbert Kerkhof 06-16642993 kerkhof01@hetnet.nl
Paddenstoelen	Martijn Oud 06-29299052 mnaj.oud@ziggo.nl

IVN Werkgroepen	contactpersonen
Redactie Blad	Ger Augustus 06-40940692
Heemtuin Parnassia	Irene Voorberg 06-13399934
Website	Pieter de Groot 06-51515284
Strandwerkgroep	Johan Eilering 06-57880486
Natuurwerkgroep Dijk en Waard	Emerens Hoogland 06-20232206
Mussenwerk	Thea Scheepe 06-36201344
Natuurkoffer voor ouderen	Thea Scheepe 06-36201344
Wandelingen Westert en de Bleek	Cocky van Engen 072-5334948
Wandelingen Egmonderhout	John Scheepe 06-45744777
Wandelingen Heiloo	Melvin Gischler 06-1726 8056
Wandelingen Wimmenum	Ruud de Raadt 06-22236823
Wandelingen Rekerhout	Paul Bannink 06-14171864
Wandelingen Hortus Alkmaar	Truus Ettema 072-5642502
Scholenwerkgroep	Floor van Splunder 072-5899713
Vleermuizenwerkgroep	Lineke Barendregt 072-5111660
Natuur/cultuurwandeling Bergen aan Zee	Hans Stapel 06-83581423
Werkgroep IVN APP routes	Piet Singer 06-51271382
Educatiewerkgroep	Joop Bons 06-51850188
Natuurgidsenopleiding	Marja Apeldoorn 06-30820225
Kruidentuin Rekerhout	Klaas Jan Koedijk 06-20245053

VAN HARTE WELKOM BIJ IVNNKL

- Zita de Hoog
- Margo Slot
- Titia Boerrigter
- Ellen Mak
- Ineke Brinkmann
- Talitha van der Woel
- Paulien Edixhoven
- Jan-Joost de Koning
- Riek Nuesink
- Brigitte Mol
- Ellen van der Grijn
- Mirjam Hegger
- Vivianne Spruit
- Caroline Buiten-Brinkkemper
- Ine van der Schot
- Tiny Roelands
- Connie van Dellen

Wij hopen dat u zich snel thuis zult voelen bij onze vereniging.

Het bestuur

KNNV VERWELKOMT

- Erik ten Winkel
- Aukje van Stein
- Fons Homan
- Adria Klumpers
- Wendelmoet Nijland
- Jaap Buis
- Merel Leene

Ruud Maarschall

Colofon

ISSN 2210-416X

Redactie

Ger Augustus

Marjolein Boersma

Evert Maarschall

Wim de Groot

René Glas (beeldredacteur)

Keat Kho: vormgeving en productie

Printwerk: DrukwerkMax

Alkmaar-Den Helder

De KNNV afd. Alkmaar – Den Helder is een vereniging met meer dan 300 leden die zich met enthousiasme bezig houden met de natuur in al haar verschijningsvormen.

Ze richt zich al 100 jaar op natuuronderzoek, natuurbeleving en natuurbescherming.

De moederorganisatie KNNV is een landelijke vereniging met meer dan 50 afdelingen.

Bestuur KNNV:

Ruud Maarschall (voorzitter), 06-53456344; voorzitter@regioalkmaar.knnv.nl

Jeanette den Herder (secretaris), tel. 06-13126318; secretaris@regioalkmaar.knnv.nl

Herman van Kampen (penningmeester), 06-37703693;

penningmeester@regioalkmaar.knnv.nl

Pieter Korstanje (veldbiologisch secretaris), 072-5622278; vbs@regioalkmaar.knnv.nl

Evert Maarschall (algemeen lid van het bestuur), 06-55321209,

epmaarschall@gmail.com

Ledenadministratie: Marjolein Boersma 06-51418651 Eikenlaan 21, 1861 GV, Bergen;

ledenadministratie@regioalkmaar.knnv.nl

Beëindiging van het lidmaatschap voor het komende jaar dient te geschieden vóór 1 november van het lopende jaar.

Website KNNV: <https://alkmaar-denhelder.knnv.nl>

Contributie 2023: € 34,00 (leden); € 13,00 (huisgenoten); € 19,00 (jeugdleden)

Bankrekening: NL55 INGB 0000 5194 35 t.n.v. KNNV afd. Alkmaar

Oprichtingsdatum: 19 april 1918; KvK: 37125280

Noord-Kennemerland

IVN Natuureducatie is een landelijke vereniging met 170 lokale afdelingen, ruim 25.000 vrijwilligers en een centrale professionele organisatie die de lokale afdelingen ondersteunt bij hun activiteiten. IVN laat jong en oud beleven hoe leuk, gezond en belangrijk natuur is.

IVN Noord-Kennemerland is een afdeling met meer dan 300 leden en zo'n 110 natuurgidsen. De afdeling organiseert natuurlessen voor scholen en voor ouderen (natuurkoffer), excursies (aan het strand, in de duinen, het achterland en stadsparken), wandelingen, exposities, thematische groencursussen en een natuurgidsenopleiding. Door deze laagdrempelige activiteiten maakt een groot aantal mensen kennis met de natuur en kunnen zij die natuur beleven.

Bestuur IVNNKL:

Henk Groenewegen (voorzitter) 06-23575780, voorzitter@ivnnkl.nl

Walter Swagemakers (secretaris) 06-23412447, secretaris@ivnnkl.nl

Penningmeester (tijdelijk Willem Bastiaanse): **vacature**, penningmeester@ivnnkl.nl

Allet Geertman (algemeen lid) 06-44149244, allet.ivn@gmail.com

Arjen Geerling (algemeen lid), 072-5152823, aageerling@planet.nl

Website IVN Noord-Kennemerland: www.ivn.nl/nkl

Contributie: leden €25,- huisgenoten €12,00 donateurs €17,-

Rekening ING: NL29INGB 0001 6674 13 (IBAN)

t.n.v. IVN afdeling Noord-Kennemerland

Oprichtingsdatum: 17 mei 1968; KvK: 40635172

Blad verschijnt 4 maal per jaar en is een uitgave van
KNNV afdeling Alkmaar – Den Helder
en IVN Noord-Kennemerland
drieëntwintigste jaargang, nummer 71
Indien onbestelbaar, gaarne retour aan:
Eikenlaan 21
1861 GV Bergen

